



Dansk landdistriktspolitik i nyere tid

Tanvig, Hanne Wittorff; Jankovic, Noa

Publication date:
2017

Citation for published version (APA):
Tanvig, H. W., & Jankovic, N. (2017). Dansk landdistriktspolitik i nyere tid: en længere historie kort fortalt . København: Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet.

KØBENHAVNS UNIVERSITET
INSTITUT FOR GEOVIDENSKAB
OG NATURFORVALTNING



Dansk landdistriktspolitik i nyere tid

En længere historie – kort fortalt

Hanne Wittorff Tanvig og Noa Jankovic

Forord

Dette notat handler om dansk landdistriktspolitik i nyere tid – vel at mærke den form for politik, der officielt er benævnt eller opfattet som landdistriktspolitik. Mange andre politikker og tiltag, også tidligere, har haft eller har stor indvirkning på landdistrikternes udvikling, men er altså ikke omfattet her.

På flere måder har den officielle landdistriktspolitik afspejlet velfærdsstaten, som nu synes at stå overfor store forandringer med tilsvarende store spørgsmål til landdistriktspolitikken fremover. På den baggrund er det interessant at spørge til, hvordan landdistriktspolitikken kom ind i billedet, hvordan den har udviklet sig, og hvor den kan være på vej hen.

I notatet belyses navnlig aktørerne og deres forskellige tiltag set "indefra". Vi kortlægger deres opståen, baggrunde og virke, men vurderer ikke selve indsatserne, ligesom vi ikke har undersøgt effekterne af politikken gennem tiderne.

Under tilblivelsen har vi trukket på forskellige kilder herunder samtaler med centrale personer. En stor tak skal falde til alle medvirkende og særligt til Niels Jørgen

Mau Pedersen, fhv. afdelingschef i Indenrigsministeriet, Thorkild Ljørring Pedersen, fhv. formand for bl.a. Landdistrikternes Fællesråd, Flemming Eskildsen, fhv. formand for Det skæve Danmark og Steffen Damsgaard, formand for Landdistrikternes Fællesråd.

Det skal ikke være nogen hemmelighed, at vi har haft begrænset tid til at lave den fornødne research. En mere udførlig redegørelse, der desuden går i dybden med nogle af de politikområder, vi har måttet fravælge, vil være relevant at gennemføre.

Notatet introduceres d. 27. februar 2017, hvilket ikke er helt tilfældigt. Det er 20-års dagen for etableringen af Landdistrikternes Fællesråd, som har været en af nøglespillerne i landdistriktspolitikken.

Hovedforfatter og ansvarlig er seniorrådgiver Hanne Tanvig, Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet. Noa Jankovic fra Landdistrikternes Fællesråd har assisteret.

*Januar 2017
Hanne Tanvig*

Indhold

Fokus på hel- og halvoftentlige aktører.....	5
Historisk baggrund.....	6
Den danske landdistriktspolitik ser dagens lys	9
Forskellige begreber, skiftende kurs – fremtidige udfordringer	24
Kilder	27

Fokus på hel- og halvoffentlige aktører

Landdistriktspolitik har været på manges læber og haft mediernes bevågenhed i de senere år. Det er dog ikke entydigt, hvad der lægges vægt på, idet forskellige opfattelser synes at gøre sig gældende. Tilsvarende har der været og er fortsat mange forskellige aktører, offentlige som private og nationale som lokale. Dette notat handler om de offentlige aktører som primære aktører eller i formel alliance med andre parter, der eksplicit kalder deres indsats for "landdistriktspolitisk".

Notatet fokuserer på dem og deres politikker i nyere tid, nemlig fra da "landdistriktspolitik" blev en dagligt anvendt term i Danmark. Det kan tidsfæstes til starten af 1990'erne. Her var det især en type landdistriktspolitik, som er nationalt formuleret eller i tæt berøring med det nationale niveau, f.eks. via aftaler og kontrakter, og som læner sig op ad velfærdsstaten. Den har navnlig handlet om at sikre og varetage levevilkårene i de landlige lokalsamfund.

Dermed har vi afgrænset os fra f.eks. egnsudviklingsstøtteordning, mellemkommunale udligninger, EU's regional- og socialfondsrelaterede aktiviteter, landbrugs-, natur- og miljøpolitikker, herunder det meste af EU's omfattende Landdistrikts-

program. Vi beskæftiger os heller ikke med fysisk planlægning i medfør af Planloven, herunder kommunal planlægning, og alle de forskellige sektorers politikker i øvrigt.

Det skal slås fast, at der både før og nu gennemføres mange slags politikker, som f.eks. ovenstående, der har haft eller har virkning i landdistrikterne, men ikke kaldes landdistriktspolitik. De kan sagtens have større betydning for landdistrikternes udvikling end den landdistriktspolitik, vi beskriver her.

"Når landdistriktspolitikken blev forankret i Indenrigsministeriet handlede det – efter min vurdering – om at signalere betydningen af offentlig service, bosætning, kultur og udvikling i lokalsamfund. En forankring f.eks. i Fødevareministeriet ville have indebåret et større landbrugsfokus eller i Miljøministeriet med fysisk planlægning en mere areal-anvendelsesorienteret og regulerende tilgang".

*Fhv. afdelingschef i Indenrigsministeriet,
Niels Jørgen Mau Pedersen*

Historisk baggrund

Vi lægger vægten på landdistriktspolitik i nyere tid, men det er alligevel formålstjenligt at finde den historiske kontekst for landdistriktsbegrebet og den udøvede landdistriktspolitik.

Landbrugssamfundet

Ordet "landdistrikt" optræder som sagt først i daglig tale i nyere tid. Det er dog set anvendt i midten af 1800-tallet som en jurisdiktion (Frandsen 2010). Dengang blev et landdistrikt – som i dele af den aktuelle debat – opfattet som tilbagestående samfund (Frandsen op ref.). Fra midten af 1800-tallet ind i 1900-tallet udviklede det landbrugssamfund sig, som mest har givet begreber og billeder på nethinden om "land". Her var landbrug det koncentriske midtpunkt og fungerede i en slags symbiose med landsbyerne. Der var stort set tale om lokal selvforsyning, og basale funktioner blev sikret lokalt. Politik til fordel for landbrug smittede derfor uvægerligt af på det omgivende samfund.

I en senere fase blev landbruget snarere en del af en international fødevareresektor (Ingemann 2010). Strukturudviklingen bevirkede, at mange lokale arbejdspladser, funktioner og services i landdistrikterne, forbundet med landbruget, følgelig forsvandt. Tendensen var generel i mange lande, og forskellige EU-programmer tilstræbte senere at afbøde for de værste virkninger i landdistrikterne ved at animere til nye aktiviteter, båret frem af landbefolkningen snarere end af landbruget.

Senindustrialismen og den decentrale velfærdsstat

I Danmark betød især den senindustrielle udvikling sammen med velfærdsstatens udvikling dog, at folk ikke var henvist til at flytte væk fra landet, som teorier om regional udvikling ellers tilsagde. Den senindustrielle udvikling medførte nemlig, at der i stedet blev overflyttet mange nye jobs fra de større byer. Landdistrikternes hovederhverv blev således "industri" med mange forskellige brancher repræsenteret (se f.eks. Maskell 1986). Nu var radius for daglig færden øget, idet bilen gjorde det muligt at pendle og sikre sig de daglige fornødenheder uden for nærområdet.

Samtidigt blev den decentrale velfærdsstat udviklet. Ikke alene betød det, at mange funktioner, der ellers havde været varetaget i de lokale samfund, blev overtaget af det offentlige, f.eks. mange forsynings- og omsorgsfunktioner. Der blev også etableret stærke kommuner overalt (Kommunalreformen 1970), og en række følgereformer arbejdede for ligelig udvikling, hvor regional og social omfordeling blev et centralt instrument. Derved blev mange offentlige arbejdspladser etableret og nye kvalifikationer på de lokale arbejdsmarkeder opbygget, også til fordel for befolkningen i landdistrikterne (se f.eks. Tanvig 1995). Det holdt frem til årtusindskiftet.

Centraliseringsbølgen

Globaliseringen, økonomiske vilkår og ideologiske standpunkter indebar imidlertid forandringer i den offentlige sektor, der blev udmøntet i strukturreformen fra 2007. Nu handlede det ikke længere om at sikre ligelige vilkår. I stedet ændredes fortegnene sig med centralisering til følge. Det skete ud fra argumenter om nødvendig professionalisering og effektivisering, hvilket skulle sikres gennem færre og større enheder. Prisen for det var bl.a., at mange små skoler og andre kommunale tilbud uden for de større byer måtte overføres til større enheder.

Forskellige vilkår igennem tiderne

De landlige lokalsamfund og varetagelsen af deres levevilkår har altså ændret sig igennem tiderne i takt med samfundsudviklingen i øvrigt. Forenklet betragtet har de ændret sig fra at være selvberørende med landbruget som økonomisk motor til siden at blive aflastet for mange funktioner og opgaver, der i stedet blev varetaget af den offentlige sektor. Desuden kom de regionale lønarbejdsmarkeder til at brødføde mange folk. Den lokale sammenhængskraft var ikke livsnødvendig længere.

Carsten Abild



Landsbybevægelsen på banen

Som led i forvandlingsprocessen efter landbrugssamfundets opløsning har flere typer af aktører gjort sig gældende. Igennem 1970'erne dukkede f.eks. ø- og landsbybevægelsen op, først som rene græsrodsbevægelser. Det skete i vid udstrækning som en reaktion på kommunalreformen i 1970, fordi man var bange for

at blive overset i de nye, store kommuner. I øvrigt var bevægelsen ofte tegnet af ressourcerstærke tilflyttere (Svendsen 2002).

Sammen med affolkning gjorde oliekrisen i 1970'erne det sværere for de små øer at klare sig. Færgedriften, der var øernes livsnerve, blev en fælles sag at sikre. Øboerne ønskede et talerør, som blev til Sammenslutningen af Småøer i 1974. Den er i dag 27 småøers interesseorganisation og har fået en mere formel status. I 1984 lykkedes det f.eks. at etablere den såkaldte ø-støtteordning, og øerne fik deres eget udvalg i Folketinget. Se også senere.

Landsforeningen Landsbyerne i Danmark blev stiftet i 1976. Foreningen blev dog delt i to af politiske årsager i 1979. Den oprindelige forening blev nu benævnt Landsforeningen af Landsbysamfund (LAL) og den nye Landsbyerne i Danmark (LID).

Formålet for Landsforeningen af Landsbysamfund (LAL) er bl.a. beskrevet sådan: "Bestyrelsen arbejder landsdækkende, folkeoplysende og landdistriktpolitisk på basis af frivilligt arbejde og medlemmernes indsats". Landsforeningens formål er "folkeoplysning til gavn for lokalsamfundene, landsbyerne og landdistrikterne og således varetagelse af deres interesser for at bevare og videreudvikle det miljø og den kultur de repræsenterer". Landsforeningen Landsbyerne i Danmark (LID) beskrives som følgende: "Landsforeningen er en folkelig forening, som støtter det arbejde, der gennem samarbejde mellem landsbysamfundenes beboere,

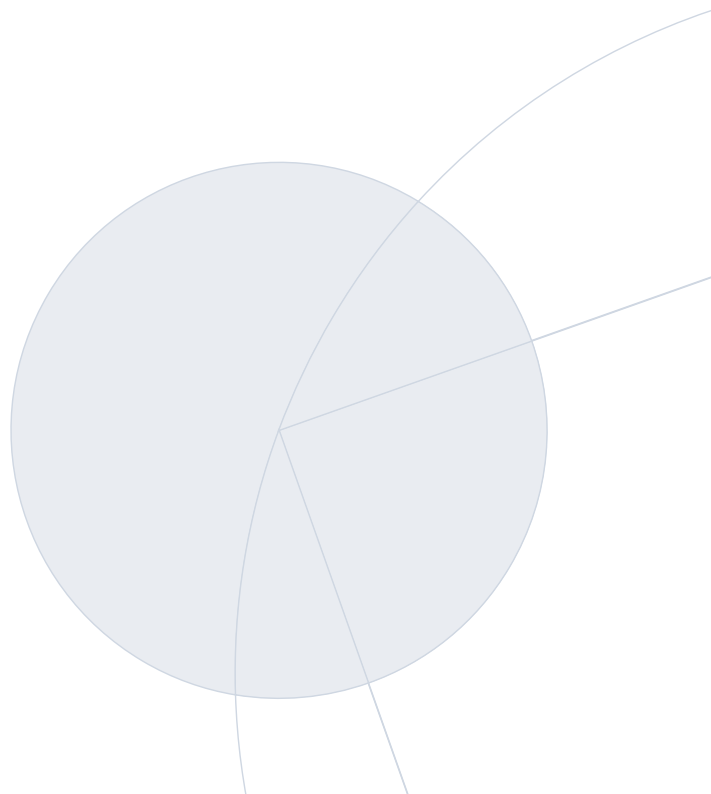
politikere og myndigheder gøres for at bevare og videreudvikle landsbysamfundene og deres fysiske, kulturelle og demokratiske muligheder og værdier”, se bl.a. www.sim.dk.

Blandt kendte drivkræfter fra starten var Carsten Abild, der stadig er aktiv som formand for Landsbyerne i Danmark. Bag Landsforeningen af Landsbysamfund stod f.eks. Anne Knudsen, Barbara Diklev og Jytte Aa. Møller.

Vi skal se senere, at bevægelserne satte store fingeraftryk på den nationale landdistriktspolitik.

EU's programmer

EU etablerede i årene derefter en række tiltag til fordel for "rural development". Her tænkes f.eks. på udfletningen af landbrugsmidler til støtteordninger til landdistriktsudvikling, først f.eks. mål 5b og artikel 33 i Landdistriktsprogrammet. Særligt den række af LEADER-programmer, der i Danmark har gjort sig gældende siden 1996, må tælles med. I seneste programperiode benævnes den LAG-ordningen.



Den danske landdistriktspolitik ser dagens lys

Dette kapitel slår ned på nogle af de mest centrale beslutninger og aktører i landdistriktspolitikken i nyere tid. For at spore processer og dynamikker er der så vidt muligt anlagt en kronologisk rækkefølge. Samtidig trækker vi tråde til senere beslutninger, hændelser og aktører, når der er en tydelig sammenhæng.

Betænkning 1242: **Landdistrikterne – ændrede vilkår**

Startskuddet til landdistriktspolitik med regeringens deltagelse kan henføres til **1991**. "Efter henvendelse fra De Danske Landboforeninger og Landsforeningen af Landsbysamfund besluttede regeringen i april 1991, at der skulle nedsættes et tværministerielt udvalg med henblik på at komme med forslag til ny økonomisk aktivitet i landdistrikterne" (Betænkning nr. 1242, Udvalget vedrørende en bæredygtig udvikling i landdistrikterne 1992). Kommissoriet fra regeringen var: "Udvalget skal med udgangspunkt i det foreliggende materiale om indkomst- og levevilkår i landdistrikterne vurdere mulighederne for – inden for rammerne af regeringens økonomiske politik – at skabe ny økonomisk aktivitet i landdistrikterne, samtidig med at den folkelige og kulturelle aktivitet sikres. Udvalget skal skitsere mulige ændringer i lovgivning og andre regler til stimulering af udviklingen i landdistrikterne

Birte Weiss



og til ophævelse af påpegede hindringer herfor" (Betænkning nr. 1242, op ref.).

Indenrigsministeriet skulle udpege udvalgets formand og stille sekretariat til rådighed. Indenrigsministeriet blev netop ressortministerium for landdistrikterne i mange år fra da. Dermed blev det signaleret, at landdistriktspolitik havde mere med velfærdsstaten end med landbruget og fysisk planlægning at gøre. En særligt engageret indenrigsminister i flere år derefter var Birte Weiss.

I mange år virkede det i øvrigt som et paradoks for de fleste af dem, der ikke selv var direkte involveret i lokal udvikling, men forsat anså landbruget for den centrale motor, at det ikke var Fødevareministeriet, der var ressortministeriet, også fordi det bestyrede Landdistriktsprogrammet med de mange penge fra EU. Det er ligeledes ofte blevet bemærket, at der stort set var vandtætte skotter mellem de relevante ministerier, se senere.

Ministerium	Minister	Årstal
Indenrigsministeriet	Thor Pedersen	1988-1992
Indenrigsministeriet	Birte Weiss	1993-1997
Indenrigsministeriet	Thorkild Simonsen	1997-2000
Indenrigsministeriet	Karen Jespersen	2000-2001
Sundheds- og Indenrigsministeriet	Lars Løkke Rasmussen	2001-2007
Velfærdsministeriet	Karen Jespersen	2007-2009
Social- og Indenrigsministeriet	Karen Ellemann	2009-2010
Indenrigs- og Sundhedsministeriet	Bertel Haarder	2010-2011
Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter	Carsten Hansen	2011-2015
Erhvervs- og Vækstministeriet	Troels Lund Poulsen	2015-2016
Erhvervsministeriet	Brian Mikkelsen	2016-

*Ressortministerier
og ministre for
landdistriktpolitik*

Andre centrale aktører

Aktør	Etablering	Status
Sammenslutningen af Danske Småøer	1974	Selvstændig aktør. Har bl.a. en mål- og resultatplan med Erhvervsstyrelsen
Landsforeningen af Landsbysamfund	1976	Selvstændig aktør, der fra 1997 blev en del af Landdistrikternes Fællesråd, og blev opløst som selvstændig forening efter en årrække
Landsbyerne i Danmark	1979	Selvstændig aktør
Ø-udvalg, siden Ø-kontaktudvalg	1984	Udvalg i Folketinget, opløst/afløst ved oprettelsen af Udvalget for Landdistrikter og Øer (2011)
Komité for Landsbyer og Landdistrikter	1991	Opløst ved stiftelsen af Landdistrikternes Fællesråd
Landdistriktsgruppen	1994	Afløst af Regeringens rådgivende udvalg for landdistrikter (2005)
Det skæve Danmark	1995	Opløst i 2007, idet medlemskommunerne blev indlemmet i nye storkommuner
Landdistrikternes Fællesråd	1997	Selvstændig aktør. Har bl.a. en mål- og resultatplan med Erhvervsstyrelsen
De lokale aktionsgrupper (LAG) og netværkscenteret	Midten af 1990'erne	Der var få i LEADER II-perioden, lidt flere i LEADER+-perioden og flere sidenhen. Organisering og vilkår har ændret sig undervejs
Kommunale landdistriktskonsulenter o.l.	Ca. 2000	Frivillige initiativer i kommunerne. I begyndelsen relativt få, mange især efter kommunalreformen 2007
Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter	2001	Afløst af Institut for Landdistriktsforskning ved SDU i 2006 (senere Center for Landdistriktsforskning)
Regeringens rådgivende udvalg for landdistrikter	2005	Afløser Landdistriktsgruppen (hedder nu Det rådgivende udvalg på landdistriktsområdet)
Udvalget for Landdistrikter og Øer	2011	Folketingsudvalg, har et underudvalg for småøer
Oprør fra Udkanten, Danmark på Vippen, Realdania og mange flere		

Felter med grå tekst viser aktører, som findes på sidelinjen, enten fordi de ikke eksisterer længere, ikke har et hel- eller halvoftentligt ophæng, f.eks. i form af kontrakter, eller ikke er et resultat af national politik

Det tværministerielle udvalgs anbefalinger var mange, og emnekredsen havde lighed med de tiltag, der prægede landdistriktspolitik og forslag til samme i mange år derefter. Herimellem kan nævnes: øget medbestemmelse, øgede udligningstilskud, landsbypris, erhvervsinitiativer, landboturisme, byfornyelsesmidler, børnepasning og skoler.

Selvom ressortministeriet blev Indenrigsministeriet, spillede landbrugets organisationer alligevel en vis rolle. Det skete bl.a. ved dannelsen af Komité for Landsbyer og Landdistrikter som et samarbejde

mellem De Danske Landboforeninger og De Danske Husmandsforeninger i starten af 1990'erne. Her fandt man det relevant at tage forhold op, som knyttede sig til landdistrikternes udvikling og ikke alene landbrugets. Denne komité kom senere til at omfatte andre nationale interesseorganisationer – herunder Sammenslutningen af Danske Småøer, Landsforeningen af Landsbysamfund, Landsbyerne i Danmark, Forsamlingshusforeningen og Landsforeningen af Menighedsråd. Den var reelt grundstammen til Landdistrikternes Fællesråd, der blev etableret i 1997, og efter stiftelsen af Fællesrådet blev komiteen opløst.

Indenrigsministeriets Landdistriktsgruppe (se side 14) var i 2003 sammensat af disse personer

- Indenrigs- og sundhedsminister *Lars Løkke Rasmussen*.
- *Aage Thomsen*, landmand ved Sdr. Omme med svineproduktion. Driver jorden i samarbejde med to naboer. Aage Thomsen var indtil februar 2000 næstformand i Dansk Familielandbrug. Han er tidl. formand for Ribe Amts Familielandbrug. Endelig er Aage Thomsen vurderingsinspektør for Dansk Landbrugs Realkreditfond.
- *Annelise Molin*, udvalgsformand i Bornholms Regionskommune, tidligere borgmester i Nexø Kommune (1994-2003). Uddannet lærer og cand.pæd.psyk. Annelise Molin har en række tillidposter i en række udvalg og bestyrelser på Bornholm. Endvidere er Annelise Molin aktiv oplægsholder og artikelskriver vedrørende både regionale forhold og landdistriktsforhold.
- *Carsten Abild*, medinitiativtager til dannelsen af foreningen Landsforeningen af Landsbysamfund. Carsten Abild er i dag formand for Landsforeningen Landsbyerne i Danmark. I 1979 blev han medlem af Otterups Kommunalbestyrelse og er i dag viceborgmester. Endvidere blev han medlem af Fyns Amtsråd i 1986 og er formand for amtets Undervisnings- og Kulturudvalg. Carsten Abild er også initiativtager og oldermænd i Otterup kartoffellaug og hermed medlem af Danmarks kartoffelråd.
- *Flemming Eskildsen*, uddannet lærer, tidl. skoleinspektør på Fur skole, borgmester i Sundsøre Kommune, formand for kommunesammenslutningen Det skæve Danmark, næstformand i bestyrelsen for Center for

Forskning og Udvikling i Landdistrikter i Esbjerg. Formand for Landsbyudvalget i Sundsøre Kommune, Jenle (Jeppe Aakjærs digtergård) og Østergaard-fonden (Middelalderborg). Desuden bestyrelsesmedlem i Destination Skiveegnen, Lokalnævnet, Beredskabskommissionen, ProgramDatateket i Viborg Amt, Resenlundfonden, Skive Sygehus' Støtteforening, Fur Museum, Salling Udviklingsråd og Skive-Salling Vækstråd.

- *Jane Kruse*, bor i Sdr. Ydby i Thy. Er andelsmedlem af en økologisk drevet gård med 10 ha jord. Jane Kruse arbejder med kursus og information om vedvarende energiløsninger og økologi. Jane Kruse er formand for Hornstrup Mark Vindmøllelaug med 48 interessenter og formand for EUROSOLAR, Danmark, den europæiske Vedvarende Energiforening. Hun er medlem af Agenda 21-lokalgruppen i Sydthy Kommune og i bestyrelsen for Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikterne, valgt af Landdistriktsgruppen.
- *Jytte Aa. Møller*, formand for Landsforeningen af Landsbysamfund. Er cand.mag. i historie og kommunikation og har bl.a. arbejdet som ledende jordemoder i Storstrøms Amt. Jytte Aa. Møller er på efterløn og beskæftiger sig til daglig med nordisk foreningspraksis og med kvinde-/mand-/børnproblematik i relation til sundhedsfremme, kunst, hverdagskultur og samfund. Hun bor i landsbyen Næsby ved Susåen. Hun er næstformand i Landdistrikternes Fællesråd og er samtidig den ene af Fællesrådets to repræsentanter i bestyrelsen for Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikterne.
- *Paul Erik Sonne*, skole- og ungdomskonsulent. Paul Erik Sonne bor i landsbyen Kollemorten i Give Kommune. Han har været initiativtager til oprettelsen af den beboerejede Kollemorten Købmandsgård, Kollemorten Vindmøllelaug I/S og Hærvejscenter Kollemorten. Paul Erik Sonne er direktør for centeret. I de seneste 5-10 år har Paul Erik Sonne især arbejdet med muligheder, uddannelse og rummelighed for unge i såvel by- som landdistrikter, der fejlagtigt går under fællesbetegnelsen "de utilpassede unge".
- *Thorkild Ljørring Pedersen*, økologisk landmand, bor i Give Kommune. Thorkild Ljørring Pedersen er uddannet landmand og agronom. Formand for Landdistrikternes Fællesråd og udpeget til Indenrigsministeriets Landdistriktsgruppe herfra. Desuden er han formand for Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter i Esbjerg. Endvidere er Thorkild Ljørring Pedersen formand for repræsentantskabet ved den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole i København. Deltager i foredrag og seminarer m.v. om udvikling i landdistrikterne.
- *Tonni Bjerrum*, gårdejer. Bor i landsbyen Vind i Trehøje Kommune ved Holstebro. Tidligere byrådsmedlem. Interesseområder: lokal planlægning, miljøområder og energiforsyning. Aktiv i lokalsamfundet og har været med i mange tiltag for at styrke og bevare et lille lokalsamfund.

Kilde: www.sim.dk

Handlingsplan for landdistrikterne

I **1993** vedtog regeringen en handlingsplan for landdistrikterne. Mange af de emner, der var oplyst i den forudgående betænkning, blev ført videre og bearbejdet. Et nyt indslag var imidlertid "til brug for forsøgs- og forskningsvirksomhed på området vil der derfor blive fremsat ændringsforslag til Finanslovsforslaget for 1994, således at der under Indenrigsministeriet foreløbigt for budgetperioden 1994-97 afsættes en årlig pulje på 17 mio. kr." (Regeringen 1993). Dermed var Landdistriktspuljen født.

Landdistriktspuljen

Landdistriktspuljen er af mange gennem årene anset for at være det centrale virkemiddel i landdistriktsudviklingen. Den ses som en stor succes, hvilket også bekræftes i flere af de evalueringer, som er foretaget, se f.eks. Teknologisk Institut 1999. Den har animeret tusinder af ildsjæle rundt om og afstedkommet talrige projekter. Samtidig har puljen givet mange blod på tanden til efter det første projekt at gøre mere for den lokale udvikling. Den har også været attraktiv, fordi den bevidst er gjort relativt enkel at søge og administrere, så almindelige mennesker har kunnet arbejde med den.

Igennem årene er Landdistriktspuljen tilført lidt flere midler, og den største del af puljen anvendes også fortsat til at støtte lokale forsøgsprojekter på baggrund af lokale ansøgninger. I slutningen af 1990'erne blev en mindre del af puljen desuden tilegnet "forsknings- og informationsprojekter".

Landdistriktsgruppen

For at understøtte ministeren og rådgive om anvendelse af Landdistriktspuljens midler blev Landdistriktsgruppen etableret i **1994**. Den eksisterede i mange år og var sammensat af repræsentanter fra relevante foreninger på landdistriktsområdet og i særdeleshed af personer, som talte den folkelige og ildsjælernes sag og var personligt engagerede, se boks side 12-13.

Landdistriktskonferencer

Anvendelsen af Landdistriktspuljen og samarbejdet mellem ministerium og ildsjæle er i mange år tilgodeset gennem en årlig landdistriktskonference, hvor ministeren inviterede projektmagere og andre til at deltage. Ved disse konferencer blev spændende projekter drøftet og et møde mellem minister og deltagere i salen etableret. Det gav ofte anledning til nærgående debatter, jf. centrale kilder. Landdistriktskonferencer afholdes fortsat med ministeren ved bordenden, men som vi skal se senere, har de skiftet karakter.

Betænkning 1333: Landdistrikternes udviklingsmuligheder

Betænkning nr. 1333, Landdistrikternes udviklingsmuligheder (Indenrigsministeriet **1997**) afløste den oprindelige betænkning fra 1992. Den blev udformet af et tværministerielt udvalg, nedsat af regeringen. Betænkningen blev omfattende og byggede på flere analyser, gennemgang af love og administrative regler. Den rummede desuden vurderinger af mere konkrete forslag og overvejelser.

Forslag og overvejelser blev oplistet under temaerne:

1. De fysiske rammer, med emner som f.eks. større borgerdeltagelse, overflødiggjorte landbrugsbygninger, jordbrugsparceller til alternative boformer og fleksible skiltningsregler, ensartede priser for telekommunikation, posthuse, byfornyelse og realkreditfinansiering.
2. Erhverv og beskæftigelse med emner som f.eks. hjemmearbejdspladser, administrative byrder, dagligvareforsyning, internethandel, lukkelov og landboturisme.
3. Offentlig service og administration med emner som f.eks. ny lovgivnings konsekvenser for landdistrikterne, skattemæssig særstilling, regionale hensyn ved placering af uddannelsesinstitutioner, en kommunal politik for landdistrikterne, kommunalt samarbejde mellem udkantskommuner og ændringer i udligningsordningen.

“Lokal” og kommunal landdistriktspolitik

Denne betæknings anbefaling om, at kommunerne opfordres til at føre landdistriktspolitik, ses bl.a. udmøntet i **1998**. En fælles henvendelse fra Indenrigsministeriet, Amtsrådsforeningen og Kommunernes Landsforening til kommuner og amter henstiller til, at de udformer en skriftligt formuleret landdistriktspolitik (Indenrigsministeriet 2001). Det var dog frivilligt og op til de enkelte kommuner og amter selv at definere, hvad der kunne være en sådan politik. Mange kommuner og enkelte amter greb bolden, men hvad den “skriftligt formulerede landdistriktspolitik” resulterede i var yderst forskellig (Indenrigsministeriet, op ref.).

Nogle henviste til, at alt hvad kommunen arbejdede med, var en sådan, fordi den var en landkommune.

Evalueringer viste da også en stor spredning. Det mundede ud i, at der fra Indenrigsministeriets side blev lavet en vejledning til kommuner og amter om udformning af “en lokal landdistriktspolitik” (Indenrigs- og Sundhedsministeriet **2002**). Senere er flere forskellige vejledninger o.l. til brug for lokal eller kommunal landdistriktspolitik blevet til, f.eks. “10 gode råd” fra Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter (2014).

Typisk oprettede kommunerne i øvrigt mindre puljer til at støtte lokale ildsjæleprojekter, ligesom mange ansatte såkaldte landdistriktskonsulenter eller lignende. De var ofte tilknyttet kultur- og fritidsforvaltninger som udtryk for, at man opfattede lokal landdistriktspolitik som lokale ildsjæleprojekter af betydning for det sociale og kulturelle liv i landsbyerne. Med Kommunalreformen i 2007 blev der dog i mange kommuner ligeledes oprettet såkaldte § 17, stk. 4-udvalg (midlertidigt nedsatte udvalg med særlige opgaver) med det formål at fremme lokalsamfunds indflydelse og udvikling i de nye storkommuner.

Lokal og kommunal landdistriktspolitik blev således noget “ekstraordinært” i forhold til de forvaltningsområder, som kommunerne og amterne skulle stå for. Mange kritiske røster har peget på den modsætning, at det bl.a. har kunnet medføre f.eks., at kommunerne med den ene hånd har lukket skoler og andre services i de små samfund, samtidig med at de med den anden

hånd har ført "lokal eller kommunal landdistriktspolitik". Ved nedlæggelsen af amterne og overgangen til regionerne med Vækstfora og Regionale Udviklingsstrategier forsvandt "landdistriktsudvikling" i øvrigt generelt i deres begrebsverden.

Landsbyråd og lokalråd

Som tidligere beskrevet havde mange lokalsamfund selv organiseret sig til at tage lokale initiativer og være et talerør til bl.a. kommunerne. Det bar og bærer mange betegnelser, f.eks. Landsbyråd. I forbindelse med kommunalreformen blev det også almindeligt at etablere lokalråd, der kunne samarbejde med kommunerne. Formålene var og er som regel at skabe en dialog om udfordringer og beslutninger. Ofte er samarbejdet desuden ledsaget af udarbejdelse af såkaldte lokale udviklingsplaner eller lignende. På det allersejeste kan begreber som "samskabelse" og "borgerbudgettering" ses som udtryk for nye forgreninger og samarbejder i feltet mellem kommuner og borgere.

Konsekvensvurderinger af lovgivning

Der kan trækkes andre tråde fra betænkningen fra 1997 (Indenrigsministeriet 1997a) f.eks. forslag om konsekvensvurderinger af virkningen i landdistrikterne af lovgivning. Det tema er dukket op flere gange efterfølgende og har bl.a. ført til nedsættelse af et tværministerielt udvalg til at foretage sådanne vurderinger. I 2014 blev det rejst som Forslag til folketingsbeslutning om konsekvensanalyse af lovforslags virkninger på udviklingen i landdistrikter og yderområder og på øer, der

dog ikke fandt tilstrækkelig tilslutning. Nu fremføres det igen som et ønske fra forskellige sider i 2016, se f.eks. www.landdistrikterne.dk.

Samarbejde mellem landkommuner

Anbefalingen i betænkning 1333 om etablering af samarbejde mellem udkantskommuner kan bl.a. forbindes med foreningen Det skæve Danmark, om end foreningen udsprang i midten af 1990'erne på initiativ fra borgmestre i landkommuner. Foreningens medlemmer var kommuner med et skattemæssigt grundlag under landsgennemsnittets og færre end 12.000 indbyggere. I en periode omfattede det f.eks. 114 kommuner. Foreningens formål var at virke for politisk at rette op på den økonomiske skævhed mellem rige og fattige kommuner. En mærkesag var derfor den mellemkommunale udligningsordning, men foreningen tog også andre sager op. Det skæve Danmark allierede sig bl.a. med Landdistrikternes Fællesråd, og de optrådte jævnligt i fælles arrangementer, se også senere. Foreningen blev opløst med kommunalreformen i 2007, hvor de pågældende landkommuner typisk blev indlemmet i de større kommuner.

"Foreningen var ugleset i centrale kredse i starten, men kom med tiden ind i varmen bl.a. i Indenrigsministeriet".

*Fhv. formand for Det skæve Danmark,
Flemming Eskildsen*

LEADER og LAG'er

Ovenstående foregik parallelt med, at EU's LEADER-programmer (nu LAG-ordningen) kom på banen. Første programperiode i Danmark startede i 1994, men ordningen blev især fremtrædende efter 2000. Også dette instrument er tilegnet lokalsamfunds bestræbelser på at sikre udvikling gennem lokale initiativer og projekter "nedefra". Derved ligner ordningen den oprindelige danske landdistriktspolitik – i øvrigt til forskel fra mange andre af de delordninger, der også hører under Landdistriktsprogrammet. Hovedaktørerne er regionale partnerskaber, benævnt som lokale aktionsgrupper (LAG'er), med Fødevareministeriet som forbindelsesleddet til EU i de første mange år. Ordningen er efterfølgende gradvist blevet overflyttet til landdistrikternes ressortministerier, først Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter, siden Erhvervs- og Vækstministeriet og i dag Erhvervsministeriet. De enkelte LAG'er er organiseret som selvstændige enheder og har fået foreningsstatus. De skal udarbejde en udviklingsstrate-

gi og tildeles efter central godkendelse midler til at kunne understøtte de projekter, som de på baggrund af lokale ansøgninger finder relevante ift. strategien. EU-midlerne kan kun opnås med offentlig dansk medfinansiering. Derfor har regeringen stor indflydelse på den samlede økonomiske størrelsesorden gennem beslutningen om det nationale bidrag. LAG'erne har deres egne koordinatore. Desuden er der etableret et centralt netværkscenter til servicering og afklaring af administrative forhold. I LEADER+-perioden var netværkscenteret dog mere selvstændigt fungerende.

Midlerne har på den ene side været relativt begrænsede, og mange kommuner (og tidligere amter) har på den anden side fundet interesse i at sikre en hjemtagelse til deres områder og et samarbejde om ordningen. Derfor har det ofte medført relativt tætte bånd, særligt vedrørende koordinatrollen, mellem de selvstændigt organiserede LAG'er og kommunerne.

Aktuelle LAG'er og FLAG'er

LAG: Lokal aktionsgruppe

FLAG: Fiskeri-LAG, dvs. særligt orienteret mod udvikling i samfund med fiskeri som erhverv

LAG Fanø-Varde	LAG Randers-Favrskov	LAG/FLAG Thy-Mors
LAG Haderslev-Tønder	LAG Skive Viborg	LAG/FLAG Småøerne
LAG Himmerland	Landudvikling Slagelse	LAG/FLAG MANK (Middelfart, Assens, Nordfyn, Kerteminde)
LAG Ikast- Brande	Udvikling Stevns	LAG/FLAG Halsnæs-Gribskov
LAG Jammerbugt-Vesthimmerland	LAG Struer-Holstebro	LAG/FLAG LLSÆ (Langeland, Læsø, Samsø, Ærø)
LAG Lemvig, Ringkøbing-Skjern	LAG Sydsjælland	FLAG Jammerbugt
LAG Lemvig, Ringkøbing-Skjern	LAG SØM (Faaborg, Midtfyn, Svendborg, Nyborg)	FLAG Vestjylland
LAG Lolland-Falster	LAG Sønderborg-Aabenraa	FLAG Nord
LAG Midt-Nordvestsjælland	LAG Vejen-Billund	
LAG NORD	LAG/FLAG Bornholm	
LAG Odder-Hedensted	LAG/FLAG Djursland	
LAG Odder-Hedensted		

Landdistrikternes Fællesråd etableres

Andre nye aktører så dagens lys i denne periode, herunder Landdistrikternes Fællesråd, der blev stiftet i februar **1997**, jf. tidligere. Stifterne var Komité for Landsbyer og Landdistrikter, Landsforeningen af Landsbysamfund og foreningen Landsbyerne i Danmark. En gennemgående figur var Thorkild Ljørring Pedersen, som var formand for Fællesrådet i flere år og i øvrigt aktiv i andre sammenhænge. Efter ham fulgte Lone Andersen, mens formanden nu er Steffen Damsgaard.

Der var en generel interesse, bl.a. fra Indenrigsministeriets side, for en fællesrepræsentation og for at bygge bro mellem de mange forskellige spillere med forskellige dagsordener på det tidspunkt (jf. central informant):

“Landdistrikternes Fællesråd er en almennyttig, partipolitisk neutral interesseorganisation, der varetager fælles opgaver og interesser for landdistrikter og yderområder. Rådet arbejder for at skabe bedre rammevilkår uden for de største byer. Landdistrikternes Fællesråd anses som den overordnede landdistriktsorganisation i Danmark og er praktisk ekspert i at samle, dele og kommunikere viden og erfaring til gavn for Danmarks landdistrikter og yderområder. Medlemmerne (i 2016) er landsdækkende foreninger og organisationer (herunder landbrugets), 44 kommuner, en række landdistriktsråd, landsbyer og enkeltpersoner, der kan gå ind for Landdistrikternes Fællesråds mission. Rådets mission er endvidere at fremme forudsætninger for bosætning og erhvervsudvikling i hele Danmark

og dermed skabe øget vækst og nye arbejdspladser. Landdistrikternes Fællesråd er national sparringspartner for centraladministrationen og Folketinget. Rådet har en mål- og resultatplan med Erhvervsstyrelsen” (www.landdistrikterne.dk).

I den seneste periode har Fællesrådet i voksende omfang taget politiske sager op og fungeret som meningsdanner i medierne. Fællesrådet deltager desuden i en lang række eksterne organisationer og sager for at øve indflydelse. I årsberetningen 2015/16 er der fem temaer med særlig prioritering fremhævet: Erhvervsudvikling/jobskabelse, Bosætning, Tryghed/sundhed, Infrastruktur/tilgængelighed og Uddannelsesmuligheder. Der er udpeget konkrete politiske initiativer, som man vil virke for, idet “der ved at sikre de basale rammevilkår i yderområderne skal bidrage til fundamentet for vækst og udvikling i hele landet” (Landdistrikternes Fællesråd 2016).

Kendte initiativer er i øvrigt forbedrede finansieringsmuligheder, øget ramme til LAG’erne, opbakning til regeringens vækstplan (se senere), herunder udflytningen af statslige arbejdspladser, udpegningen af Årets Landsby (sammen med Landsbyerne i Danmark) og en stand på det årlige Folkemøde på Bornholm (www.landdistrikterne.dk).



Steffen Damsgaard

“Landdistrikternes Fællesråd arbejder især landspolitisk og i medierne for at sikre opmærksomhed over for landdistrikterne og forbedring af rammebetingelserne for deres udvikling. Det er et langt, vedholdende og sejt træk, og det handler om mange temaer, sager og kontakter. Uden et stort bagland kunne vi ikke opnå den slagskraft”.

*Formand for Landdistrikternes Fællesråd,
Steffen Damsgaard*

Sammenslutningen af Danske Småøer fortsat fremtrædende

Småøernes interesseorganisation var fra starten en græsrodsforening og har mange flere år på bagen end Landdistrikternes Fællesråd, jf. tidligere. Blandt kendte rorgængere var Henry Larsen i de første mange år, hvor det i de senere år er Dorthe Winther.

Sammenslutningen agerer selvstændigt og er organisatorisk knyttet til centralstaten på lige fod med Landdistrikternes Fællesråd. Mod et tilskud fra ressortministeriet varetager den en række konkrete opgaver inden for det område, der gives hjemmel til i Landdistriktspuljen. Sammenslutningen er ligeledes høringsberettiget. Som bl.a. interessenterne bag Landdistrikternes Fællesråd tilgodeses sammenslutningens særligt af Folketingets Udvalget for Landdistrikter og Øer, hvorunder hører et særligt ø-udvalg, se senere.

Formålet for sammenslutningen er ifølge vedtægterne: “at forbedre kontakten mellem øernes befolkninger, at skabe og udbygge kontakter til private og offentlige institutioner, at fremme tilflytningen til øerne for at opretholde en fastboende befolkning, at arbejde aktivt for erhvervsfremmende foranstaltninger og drive oplysningsvirksomhed om øernes situation og at medvirke til oprettelse af institutioner, der skal arbejde for at fremme udviklingen på medlemsøerne” (www.danske-smaaoer.dk).

Sammenslutningen er videnformidlende og har taget mange initiativer, senest f.eks. Ø-passet og aktiv medvirken i mulighed for nedbringelse af færgetaksterne ud fra “landevejsprincippet”. Ud over den centrale orientering trækker den mange tråde ud bl.a. til de kommuner, som de små øer er en del af, til forskellige støtteordninger og til LAG-Småøerne.

Landdistriktsredegørelser

I forlængelse af betænkning 1333 udarbejdede Indenrigsministeriet årlige Landdistriktsredegørelser, se f.eks. Indenrigsministeriet 1997b. Også disse opererer med indenlandske forhold og politikker i tilknytning til velfærdsstaten. I redegørelsen i 2007 og i de senere redegørelser skete der dog en tilnærmelse til Fødevareministeriets ressort og de støtteordninger, der sorterer under det, se f.eks. Regeringen 2007.

Indenrigsministeriet udarbejdede i forvejen Regionalpolitiske redegørelser, så i en årrække blev der tale om to slags parallelle redegørelser. Den afgørende forskel syntes at være de geografiske enheder. Desuden var de Regionalpolitiske redegørelser mere overordnede og havde større fokus på klassiske vækstvariable end Landdistriktsredegørelserne. En direkte sammenkædning var der ikke tale om. Fra 2012 udarbejdes til gengæld én Regional- og landdistriktpolitisk redegørelse (Regeringen 2012).

I de første mange år var landdistrikter set under et ud fra Danmarks Statistiks definition af et landdistrikt: Områder uden for sammenhængende beboelse med 200 indbyggere og derover. Senere blev der differentieret i forskellige typer landdistrikter, bl.a. bestemt af funktionelle sammensætninger som ved udmålingen af LAG-midler eller afstande til byer og befolknings-tæthed (Regeringen 2014). Da var ressortministeriet også ændret.

Spoler vi frem til den seneste Regional- og landdistriktpolitisk redegørelse (Regeringen 2016), hvor ressortministeriet var Erhvervs- og Vækstministeriet, er analyseniveauet atter hævet – eller der tales snarere om udvikling i hele Danmark frem for i landdistrikter. Redegørelsen har samtidigt fået karakter af at handle om sektorer, regionale forhold og rammevilkår snarere end lokal landdistriktpolitik.

Forskning og formidling

I de første mange år blev der lagt stor vægt på analyser

af og formidling om landdistrikternes forhold, jf. bekendtgørelserne, de årlige redegørelser og midlerne fra Landdistriktpuljen til forsknings- og formidlingsprojekter. I **2001** resulterede en folketingsbeslutning desuden i etableringen af Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter (CFUL). Centret skulle i en forsøgsperiode på fem år undersøge, om der var grundlag for et forsknings-, udviklings- og formidlingscenter med landdistrikter som genstandsområde.

Samarbejdet mellem Det skæve Danmark og Landdistrikternes Fællesråd spillede sammen med Indenrigsministeriet en central rolle. Det gjorde også flere af de aktører og repræsentanter for ildsjæle, der arbejdede for landdistrikternes udvikling på etableringstidspunktet. På det tidspunkt var Karen Jespersen indenrigsminister, og hun brændte for den pågældende sag. Der var rift om at tiltrække centeret til forskellige landsdele, men det blev Esbjerg, som trak det lange strå. Ressortområdet lå fortsat i Indenrigsministeriet, men Fødevareministeriet deltog også i oprettelsen af centeret, dengang med Ritt Bjerregaard som fødevareminister. Tilknytningen til Fødevareministeriet blev især tydelig, da rollen som netværkscenter i LEADER+-programperioden blev en del af CFUL's virke.

CFUL's bestyrelse var bredt sammensat især af repræsentanter fra mange af de ovennævnte kredse. Flere af bestyrelsens medlemmer var derfor fremtrædende i andre sammenhænge, hvor der arbejdedes med landdistriktsudvikling. I den femårige forsøgsperiode nåede centeret at markere sig og kaste lys på udfordringer og



Carsten Hansen

behov for indsatser. En anvendelses- og formidlingsorienteret tilgang til forskningen var i højsædet.

I forsøgsperioden forestod Hanne Tanvig ledelsen af centeret. Efter forsøgsperioden blev et nyt institut oprettet ved SDU, som senere blev omdannet til det nuværende Center for Landdistriktsforskning (ved SDU) med flere forskellige forskningsledere, senest professor Egon Noe. Frem til nu har der været tale om resultatkontrakter med forskellige ministerier.

Bredere organisatorisk forankring

Forankringen af national landdistriktspolitik i Indenrigsministeriet fungerede frem til 2011. For at sikre, at landdistriktspolitikken blev opfattet som en bred politik og sikre et samarbejde med de øvrige relevante ministerier, blev der i flere tilfælde nedsat tværministerielle udvalg. Det var også en begrundelse, da ministerens Landdistriktsgruppe (ministerens rådgivere) blev afløst af Regeringens rådgivende udvalg for landdistrikter (2005). Udvalget fik en bredere rolle og blev i højere grad sammensat af repræsentanter fra nationale interesseorganisationer fremfor især at være præget af landsbyernes interesseorganisationer og personlige ildsjæle. Fra 2011 blev udvalget udvidet yderligere med flere af de landsdækkende faglige organisationer så som Dansk Arbejdsgiverforening, LO og Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.

Fra Indenrigsministeriet til Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter

Med oprettelsen af Ministeriet for By, Bolig og Land-

distrikter (MBBL) i **2011** blev der således tydeligt markeret ændringer. Man talte om ministeren som "landdistriktsminister". Carsten Hansen blev landdistriktsministeren, som kæmpede en kamp for at sætte landdistrikterne på det centralpolitiske landkort. Ministeriet som sådan skulle gå på tværs og påvirke de respektive fagministerier, men havde ikke sine egne beføjelser og myndighedsopgaver på landdistriktsområdet. Det havde LAG-ordningen, Landdistriktspuljen og nogle af byfornyelsesmidlerne at gøre godt med. Ministeriet eksisterede frem til 2015.

MBBL valgte at tage nye typer initiativer, der især handlede om at skabe kommunikation og samarbejde og at "tale landdistrikterne op". F.eks. etablerede det en ny hjemmeside (www.livogland.dk) til brug for alle, der arbejder med landdistriktsforhold. Desuden arrangerede ministeriet landdistriktskonferencer med et større islæt af politiske beslutningstagere og erhvervsliv end tidligere, svarende til udvidelsen af Det rådgivende udvalg på landdistriktsområdet. Ministeriet nedsatte en visionsgruppe med fremtrædende personer, der skulle barsle med en vision for landdistrikternes udvikling. Visionen blev til under fire overskrifter:

- Fællesskab
- Digitalisering
- Land og by
- Stedets betydning

Hver af dem var ledsaget af en række delforslag (Visionsgruppen 2012). Ved mediedækningen og lanceringen af visionen betonedes Visionsgruppen desuden, at det var de lokale ildsjæle, udviklingen beroede på.

- *Søren Hermansen* (formand), ildsjæl bag Samsø som vedvarende energiø, leder af Samsø Energi- og Miljø-kontor, medforfatter til bogen Fælledskab, Samsø
- *Susanne Hovmand-Simonsen*, godsejer, har omdannet Knuthenlund til økologisk mejeri og landbrug, Lolland
- *Mikael Ryberg Kristensen*, sangskriver, har bl.a. udgivet albummet Udkantsland og er flyttet fra Vesterbro til Vendsyssel
- *Frank Erichsen*, vært i tv-programmet Bonderøven på DR, udlever sin drøm om selvforsyning på sin gård Kastanjegården på Djursland
- *Marianne Jørgensen*, forfatter og foredragsholder om livet på landet, Selde i Midt-Vestjylland
- *Niels Hausgaard*, sanger, tekstforfatter og entertainer, Hundeleiv i Nordjylland
- *Lasse Helner*, sanger og kulturildsjæl, Svendborg
- *Lars Møller*, kommunaldirektør, Holstebro, Midtjylland
- *Pia Bech Mathiesen*, direktør for Danfoss Universe, Sønderjylland

Visionsgruppen under Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter i 2012. Kilde: www.livogland.dk

MBBL sendte i det hele taget signaler om nye syn på landdistrikternes udvikling og aktører. I ministeriets tid lykkedes det at ændre på enkelte love o.l., men det mødte kritik pga. manglende "politik", slagkraft og klare resultater. Det var også i MBBL's tid, at netværkscenteret for LAG-ordningen blev flyttet fra København til Nykøbing F. Måske det første signal om udflytning af statslige arbejdspladser som et politisk virkemiddel.

Udvalget for Landdistrikter og øer

I mange år har man fra landdistriktsskredse ønsket et landdistriktsudvalg svarende til Ø-udvalget i Folketinget. Landdistrikternes Fællesråd var med til at gøre det til en realitet, hvor udvalget kom til at favne både landdistrikter og øer. Udvalget for Landdistrikter og Øer (ULØ) startede samtidig med etableringen af

MBBL. I udvalget sidder bl.a. de respektive partiers landdistriktsordførere.

Udvalget skulle se på vilkårene og politikken for udviklingen i landdistrikterne og på øerne. Det er en direkte adgang til Folketinget for relevante foreninger, organisationer og borgere i landdistrikter og på de mindre øer. Det arbejder på tværs af ministerier og andre folketingsudvalg, tager sager op, følger lovforslag og drøfter f.eks. regeringens landdistriktsredegørelser og regionalpolitiske redegørelser til Folketinget. Udvalget har stået bag og været vært for en lang række høringer og deltaget i mange besøg rundt om i landet. Et af de aktuelle resultater af arbejdet er i øvrigt statslig støtte til nedbringelse af færgetaksterne, idet udvalget har samarbejdet med kommuner og øer om at opnå "et landevejsprincip", se f.eks. www.ft.dk.



Troels Lund Poulsen

Til Erhvervs- og Vækstministeriet

Ved regeringsskiftet i **2015** blev landdistriktspolitikens ressort flyttet endnu engang. Nu blev det Erhvervs- og Vækstministeriet, som skulle holde for, og signalføringen blev igen anderledes, nu med minister Troels Lund Poulsen i front.

Erhvervs- og Vækstministeriet blev afsender af regeringens vækstpakke i 2015 indeholdende en række tiltag og markedsført bl.a. som landdistriktspolitik:

- Bedre rammer for landbrugs- og fødevarerhvervet,
- Gode vilkår for produktion og investeringer,
- Liberalisering af planloven,
- Gode muligheder for at bo og leve i hele Danmark (inkl. mobil- og bredbåndsdækning) samt ikke mindst
- Bedre balance i fordelingen af statslige arbejdspladser (Regeringen 2015).

Særligt den efterfølgende, omfattende udflytning af statslige arbejdspladser krævede politisk vilje for at kunne realiseres. Mange af tiltagene ville i øvrigt i tidligere sammenhænge være blevet benævnt "regionalpolitik", f.eks. udflytning af statslige arbejdspladser.

Minister Troels Lund Poulsen blev således kendt som én, der aktiverede centralstatslige virkemidler i bestræbelser på at fremme udvikling uden for de største byer i landet. Til gengæld blev LAG-ordningen beskåret i samme åndedrag. Det som ellers var det drivende element i landdistriktsudvikling – det lokale engagement og betydningen af aktiviteter "nedefra" – fremstår i det hele taget ikke som en vægtet indsats.

I skrivende stund er en ny minister, Brian Mikkelsen, trådt til, og ministeriets navn er ændret til Erhvervsministeriet.

Forskellige begreber, skiftende kurs – fremtidige udfordringer

Indledningsvis foretog vi en relativt skarp afgrænsning af aktørfeltet for "dansk landdistriktspolitik". Alligevel er feltet ikke entydigt og ej heller, hvad det har forstået ved landdistriktspolitik. Meget synes at handle om øjnene, der ser, og hvorfra de ser.

Uklar definition

Dybest set kan uklarheden om begrebet landdistriktspolitik skyldes, at det er usikkert, hvad der forstås ved "landdistrikt", eller at det har skiftet over tid. I flæng bruges begreber som landsbyer og landdistrikter, øer samt yderområder. I nogle sammenhænge omfatter

"Det er et problem, at landdistriktspolitik ikke fik et stort format. Den blev ikke helhedsorienteret og f.eks. havde blik også for anvendelsen af de naturlige ressourcer. Jorden er en basal ressource, som gennem nye former for landbrug drevet af lokale fællesskaber og i et globalt samarbejde kunne blive en nøgle til ny udvikling".

Fhv. formand, bl.a. for Landdistrikternes Fællesråd, Thorkild Ljørring Pedersen

landdistrikterne landbrugsområder (som tidligere). I andre sammenhænge er det stort set "provinsen" eller alt, hvad der ligger på afstand af de største byer, hvis de da ikke (også) er i fokus på grund af holdninger til samfundsudvikling og fordelingspolitik.

Ingen klar politik og forvaltning

Adskillige aktører har været og er på banen. I de første mange år var Indenrigsministeriet det centrale ministerium for landdistriktsspørgsmål, især med landsbybevægelsen som bastion. Man havde mest blik for landsbyer, ildsjæle og lokale levevilkår, og at det lokale niveau skulle aktiveres. Landdistriktspolitikken kom ikke til at inkludere en landbrugsorientering i den nationale politik. Snarere tværtimod blev den del af landdistrikterne henvist til Fødevarerministeriet eller varetaget af landbrugssektoren selv.

De hel- eller halloffentlige aktører har desuden haft mange forskellige enkeltsager igennem årene.

Det er blevet typisk for landdistriktspolitik, at det ikke er én politik eller f.eks. en helheds-søgende, territorial udviklingspolitik.

Aktørerne er også fortsat organiseret i hjørner af større ministerier og forvaltninger, om end der i MBBL's tid var et forsøg på at skabe en egen platform.

Thorkild Ljørring Pedersen



Tilsvarende er det typisk, at mange af enkeltsagerne dukker op med jævne mellemrum. Det er som regel andre ministerier eller centrale aktører, der har dem som ansvarsområde, fordi ressortministeriets egne beføjelser har været begrænsede. Med Erhvervs- og Vækstministeriets vækstplan for udviklingen af "hele Danmark" blev det dog anderledes, om end landdistriktsbegrebet og fokus på udvikling nedefra ikke er i centrum. I vækstplanen indgår desuden hensyn til fødevarerektoren og forhold vedrørende fysisk planlægning, som ellers ikke har været omdrejningspunkter i landdistriktspolitikken hidtil.

Desuden har nye spillere fortløbende meldt sig. Som regel bidrager de med at italesætte og påvirke politikken. Brugen af nyhedsbreve og sociale medier er blevet særdeles udtalt, i øvrigt også blandt de etablerede som f.eks. Landdistrikternes Fællesråd.

Eksempler på aktører, som melder sig på banen uden hel- eller halvoffentlig baggrund som de førnævnte, er: Oprør fra udkanten (se f.eks. Oprør fra Udkanten 2014) og Danmark på Vippen (se f.eks. Hvidbog Danmark på Vippen 2015). Landbrug & Fødevarer er ikke ny, men organisationen har for nylig meldt en ny landdistriktspolitik ud (se Landbrug & Fødevarer 2016). Den "gamle" forening Landsbyerne i Danmark gør sig fortsat gældende i medierne og er engageret i kåringen af Årets Landsby.

Andre igen, f.eks. Realdania, afsætter sine spor igennem store programmidler. De er ofte bundet til temaer,

som dermed også er med til at sætte dagsordener for tiltag rundt om i landet, senest f.eks. temaet "landsbyklynger" i samarbejde med DGI, se f.eks. www.landsbyklynger.dk.

To forskellige kursretninger

Selv om det i høj grad er et pluralistisk billede, der kan tegnes af dansk landdistriktspolitik, kan man se tendenser til to ledende retninger:

1. Udviklingen skal fremmes indefra og nedefra i landdistrikterne (eller på øerne) med animerende puljer (og med relativt beskedne midler)
2. Udviklingen skal fremmes gennem forskellige sektorielte tiltag og rammevilkår udefra eller ovenfra

I de første mange år under Indenrigsministeriet blev der lagt stor vægt på analyser og viden om landdistrikternes udfordringer, og relevante statslige indsatser o.l. blev indkredset. Men det var især lokal foretagsomhed og lokal landdistriktspolitik, der lå politikformuleringen på sinde, udmøntet som et spørgsmål om midler til ildsjæles projekter. Ordningerne eksisterer fortsat, men den centralpolitiske bevågenhed synes ikke at have samme styrke.

Etableringen af MBBL og begrebet "landdistrikt" i ministeriets navn kunne opfattes som en symbolsk markering af et mere helhedsorienteret, territorielt perspektiv. Men virkemidlerne forblev uændrede. Det er imidlertid udspillene fra Erhvervs- og Vækstministeriet, der giver næring til retning 2.

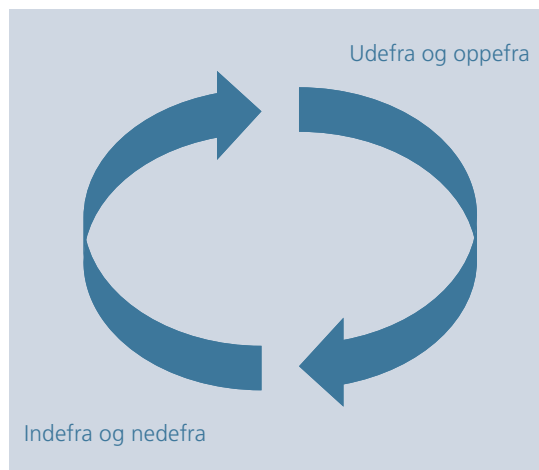
Retningen fremover?

Om der kan findes én landdistriktspolitik er tvivlsomt. Efter landbrugssamfundet er landdistrikter i praksis blevet "udvisket" som en afgrænselig og universel enhed, der også kan formuleres én klar central politik for.

Før det i daglig tale kom til at hedde landdistriktspolitik, handlede udviklingen og politikken om landbruget som motor og dermed nærmere om landbrugsrelateret politik. I nyere tid har landdistriktspolitikken været defineret i forhold til en decentral velfærdsstat, der nu er under stærk forandring og i sig selv efterlader et usikkert fundament for landdistriktspolitik.

Samtidig bevirker globaliseringen og den teknologiske udvikling et samfund, hvor landdistrikterne – såvel som alle andre lokalområder – er dele af et globalt kompleks med stor foranderlighed. Det påvirkes fra mange sider, måske især af forhold uden for national rækkevidde.

Nyere teorier siger til gengæld, at udvikling i dette kompleks kan finde sted, når lokale (stedlige værdier) og globale relationer (økonomi, viden, magt) kan mødes og forbindes, også benævnt "glokalt". Ud fra den formel kan landdistrikterne få nye positioner med mange nye former for erhverv. I givet fald er det de



Landdistriktspolitikken har to ledende retninger jf. side 25

lokale samfund, som skal være hovedaktørerne, for det er dem, som skal bringe sig i spil i de globale processer. De skal altså indefra og nedefra kunne indgå i nye relationer med udefra og ovenfra opererende aktører, se f.eks. OECD 2006, Ray 2007, Shucksmith 2010.

I en ny retning for landdistriktspolitik fra centralt hold kunne der derfor komme fokus på, hvordan man ovenfra kan understøtte de lokale samfunds kompetencer og kapacitet til at agere "glokalt" – hvilket indbefatter mere end adgang til projektmidler – og dermed selv skabe egentlig udvikling. Sammenhænge mellem de nævnte perspektiver 1 og 2 bliver centrale.

Kilder

Samtaler med

Niels Jørgen Mau Pedersen, fhv. afdelingschef i Indenrigsministeriet, d. 21.11.2016

Flemming Eskildsen, fhv. fmd. for Det skæve Danmark, d. 07.12.2016

Thorkild Ljørring Pedersen, fhv. fmd. for Komité for Landsbyer og Landdistrikter, Landdistrikternes Fællesråd og Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter, d. 14.12.2016

Steffen Damsgaard, formand for Landdistrikternes Fællesråd, løbende kontakt

Desuden er materialet baseret på deltagerobservation igennem mange år

Skriftlige materialer

Forslag til Folketingsbeslutning om konsekvensanalyse af lovforslags virkninger på udvikling i landdistrikterne og yderområder og på øerne (2014): www.retsinformation.dk

Frandsen, J.N. (2010):

Landdistrikterne på herrens mark (www.kristeligt-dagblad.dk), 23.01.2010

Hvidbog Danmark på Vippen (2015):

Et Danmark i balance er et rigere Danmark. Danmark på Vippen

Indenrigsministeriet (1992):

Betænkning 1242: Landdistrikterne – ændrede vilkår. Betænkning fra udvalget vedrørende en bæredygtig udvikling i landdistrikterne. København

Indenrigsministeriet (1997a):

Betænkning 1333: Landdistrikternes udviklingsmuligheder. København

Indenrigsministeriet (1997b):

Landdistriktspolitisk redegørelse. København

Indenrigsministeriet (2001):

Evaluerings af kommuners og amters landdistriktspolitik. København

Indenrigs- og Sundhedsministeriet (2002):

Lokal landdistriktspolitik – en vejledning til kommuner og amter. København

Ingemann, J.H. (2010):

Den postagrare ruralitet og den rådne banan: et institutionelt økonomisk, politisk og forvaltningsmæssigt perspektiv. Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning, Aalborg Universitet

Landbrug & Fødevarer (2016):

Mere liv udenfor de store byer. Landbrug & Fødevarers bidrag til politik, som skaber et Danmark i balance.
København

Landdistrikternes Fællesråd (2016):

Årsberetning, april 2015-marts 2016. Egtved

Maskell, P. (1986):

Industriens flugt fra storbyen – årsager og konsekvenser. Skriftrække fra Institut for trafikurist- og regionaløkonomi, Handelshøjskolen i København.

Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter (2014):

10 gode råd (www.livogland.dk)

OECD (2006):

The New Rural Paradigm – Politics and Governance. Paris

Oprør fra udkanten (2014):

For et helt Danmark – Udkantsmanifestet (www.oprørfraudkanten.dk)

Ray, C. (2006):

Neo-endogenous development in the EU. In: Cloke, P. et al (eds.) Handbook of Rural Studies, 278-291

Regeringen (1993):

Handlingsplan for landdistrikterne. Regeringens handlingsplan for udviklingen i landdistrikterne. København

Regeringen (2007):

Landdistriktsredegørelse. Regeringens redegørelse til Folketinget. Indenrigs- og Sundhedsministeriet og Fødevarerministeriet

Regeringen (2012):

Regional- og Landdistriktsredegørelse. Regeringens redegørelse til Folketinget. Erhvervsstyrelsen, København

Regeringen (2014):

Regional- og Landdistriktspolitisk redegørelse. Regeringens redegørelse til Folketinget. Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter, København

Regeringen (2015):

Vækst og udvikling i hele Danmark. Erhvervs- og Vækstministeriet, København

Regeringen (2016):

Regional- og landdistriktspolitisk redegørelse. Regeringens redegørelse til Folketinget. København

Shucksmith, M. (2010):

Disintegrated Rural Development? Neo-endogenous Rural Development, Planning and Place-shaping in Diffuse Power Contexts. *Sociologia Ruralis* (50) 1

Svenden, G.L.H.S. (2002):

Drømmen om det rigtige liv på landet. *Jordens Folk*, årg. 37, nr. 4/2002

Tanvig, H.W. (1995):

Lokal industriel udvikling – lokal erhvervs politik. Fire vestjyske eksempler. Sydjysk Universitetsforlag

Teknologisk Institut (1999):

Evaluering af Landdistriktspuljen. København

Visionsgruppen (2012):

Noget tyder på...Vision for landdistrikterne 2030 (www.livogland.dk)

Hjemmesider

www.danske-smaaer.dk

www.ft.dk

www.landdistrikterne.dk

www.landsbyklynger.dk

www.livogland.dk

www.sim.dk

Kolofon

Titel

Dansk landdistriktspolitik i nyere tid
En længere historie – kort fortalt

Udgiver

Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning
Københavns Universitet
www.ign.ku.dk

Forfattere

Hanne Wittorff Tanvig, Institut for Geovidenskab
og Planlægning, Københavns Universitet (ansv.)
Noa Jankovic, Landdistrikternes Fællesråd

Grafisk arbejde

Jette Alsing Larsen, grafisk formidler, IGN, KU

Forsidefoto

Knud E. Jensen

ISBN

978-87-7903-758-8 (papir)
978-87-7903-759-5 (web)

Tryk

STEP, 7323 Give

Oplag

500 stk.

Landdistrikternes Fællesråd har afholdt
udgifter til tryk



KØBENHAVNS UNIVERSITET

INSTITUT FOR GEOVIDENSKAB
OG NATURFORVALTNING

ROLIGHEDSVEJ 23
1958 FREDERIKSBERG C

TLF. 35 33 15 00
WWW.IGN.KU.DK